

MIRZO ULUG'BEK NOMIDAGI
O'ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETINING
JIZZAX FILIALI

**ZAMONAVIY INNOVATSION
TADQIQOTLARNING
DOLZARB MUAMMOLARI
VA RIVOJLANISH
TENDENSIYALARI:
YECHIMLAR VA ISTIQBOLLAR
RESPUBLIKA ILMIY-TEXNIK
ANJUMAN MATERIALLARI
TO'PLAMI**

**15-16-MAY
2026-YIL**

**Google
Scholar**

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**MIRZO ULUG‘BEK NOMIDAGI O‘ZBEKISTON MILLIY
UNIVERSITETINING JIZZAX FILIALI**

**ZAMONAVIY INNOVATSION TADQIQOTLARNING DOLZARB
MUAMMOLARI VA RIVOJLANISH TENDENSIYALARI: YECHIMLAR
VA ISTIQBOLLAR**
mavzusidagi Respublika ilmiy-texnik anjuman materiallari to‘plami
(2026-yil 15-16-may)

JIZZAX-2026

Tafakkur va kreativlikning neyropsixologik asoslari ham mavjud. Zamonaviy tadqiqotlarga ko'ra, ijodiy fikrlash jarayonida bosh miyaning frontal korteksi faol ishlaydi [3]. Bu hudud muammolarni tahlil qilish, rejalashtirish va yangi g'oyalarni yaratishda muhim rol o'ynaydi. Menimcha, bu holat kreativlikning tasodifiy emas, balki murakkab psixofiziologik jarayon ekanligini ko'rsatadi. Shu sababli insonning ruhiy holati, stress darajasi va emotsional muvozanati kreativlikka sezilarli ta'sir qiladi.

UNESCO va OECD tadqiqotlarida kreativ fikrlash XXI asrning eng muhim kompetensiyalaridan biri sifatida qayd etilgan. Tadqiqotlarga ko'ra, kreativ tafakkurga ega o'quvchilarning akademik muvaffaqiyati yuqoriroq bo'ladi [5]. Menimcha, bu natijalar zamonaviy ta'lim tizimida kreativlikni rivojlantirishga yanada ko'proq e'tibor qaratish zarurligini ko'rsatadi. Chunki kelajakda muvaffaqiyatga erishish uchun inson faqat bilimli emas, balki moslashuvchan va innovatsion fikrlay oladigan bo'lishi kerak.

Ta'lim jarayonida kreativlikni rivojlantirish uchun interfaol metodlardan foydalanish muhimdir. "Aqliy hujum", munozara, loyiha asosida o'qitish va muammoli vaziyatlar yaratish o'quvchilarning ijodiy fikrlashini rivojlantiradi. Menimcha, o'qituvchi o'quvchini tayyor javobni qabul qilishga emas, balki mustaqil izlanishga yo'naltirishi kerak. Aynan mustaqil izlanish jarayonida kreativ tafakkur shakllanadi.

Umuman olganda, tafakkur va kreativlik insonning intellektual rivojlanishida muhim o'rin tutadi. Kreativ tafakkur zamonaviy jamiyatning innovatsion taraqqiyotini ta'minlovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Shu sababli yoshlarda mustaqil va erkin fikrlashni rivojlantirish, ularda ijodiy yondashuvni shakllantirish bugungi kun ta'lim tizimining dolzarb vazifalaridan biridir. Menimcha, kreativlikni rivojlantirish orqali nafaqat bilimli, balki tashabbuskor va innovatsion fikrlovchi avlodni tarbiyalash mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Guilford J. P. The Nature of Human Intelligence. – New York: McGraw-Hill, 1967.
2. Torrance E. P. Torrance Tests of Creative Thinking. – Princeton: Personnel Press, 1974.
3. Sternberg R. J. Handbook of Creativity. – Cambridge: Cambridge University Press, 1999.
4. Vygotsky L. S. Thought and Language. – Cambridge: MIT Press, 1986.
5. Gardner H. Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences. – New York: Basic Books, 1983.

BOSHLANG'ICH SINIF O'QITUVCHILARIDA GALO EFFEKTI VA BIRINCHI TAASSUROT PAYDO BO'LISHINING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

Yuldashev Sheryigit Ergashevich

O'zMU Jizzax filiali Psixologiya kafedrasi o'qituvchisi

Sharafitdinov Abdulla XXX
O‘zMU Jizzax filiali Psixologiya kafedrası dotsenti
Ergasheva Marjona Ulugbekovna, Shodiyorova Shohista Rashid qizi
O‘zMU Jizzax filiali talabalari
y.sheryigit1975@gmail.com
abdula_sharafitdinov@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur ilmiy tezisdá boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarida galo effekti va birinchi taassurotning shakllanish mexanizmlari, ularning kognitiv, emotsional va ijtimoiy-psixologik asoslari hamda pedagogik faoliyatga ta’siri keng yoritilgan. O‘qituvchining o‘quvchini baholash jarayonida yuzaga keladigan subyektiv idrok, stereotiplashuv, intuitiv qaror qabul qilish va emotsional ta’sirlanish holatlari ilmiy jihatdan tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: Gálo effekti, birinchi taassurot, pedagogik psixologiya, ijtimoiy idrok, kognitiv xatolik, stereotip, o‘qituvchi psixologiyasi, baholash jarayoni.

Boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarida gálo effekti va birinchi taassurotning shakllanishi pedagogik faoliyat jarayonida muhim psixologik hodisalardan biri hisoblanadi. Boshlang‘ich ta’lim bosqichi o‘quvchining shaxs sifatida rivojlanishida asosiy davr bo‘lib, bu jarayonda o‘qituvchining o‘quvchini qanday qabul qilishi va baholashi katta ahamiyatga ega. Ayniqsa, ilk uchrashuvda shakllanadigan birinchi taassurot keyingi pedagogik munosabatlarning yo‘nalishini belgilab beradi va uzoq muddat davomida saqlanib qolishi mumkin.

Birinchi taassurot odatda juda qisqa vaqt ichida, ya’ni bir necha soniya yoki daqiqalar ichida shakllanadi. Bu jarayonda o‘qituvchi o‘quvchining tashqi ko‘rinishi, nutqi, xulq-atvori va sinfdagi o‘zini tutishiga qarab umumiy tasavvur hosil qiladi. Ushbu dastlabki tasavvur keyinchalik o‘quvchining barcha harakatlarini baholashda asosiy “filtr” vazifasini bajaradi. Natijada o‘qituvchi o‘quvchini doim shu ilk taassurotga mos ravishda qabul qilishga moyil bo‘ladi.

Gálo effekti esa shaxsning biror ijobiy yoki salbiy xususiyati asosida uning boshqa sifatlarini ham shu yo‘nalishda baholash tendensiyasidir. Masalan, o‘qituvchi tartibli va chiroyli yozadigan o‘quvchini “aqlli va intizomli” deb qabul qilishi mumkin yoki aksincha, tartibsiz yozadigan o‘quvchini “qobiliyatsiz” deb noto‘g‘ri baholashi ehtimoli mavjud. Bu holat o‘quvchining haqiqiy bilim darajasini to‘liq va obyektiv baholashga to‘sqinlik qiladi. Psixologik nuqtai nazardan, gálo effekti va birinchi taassurot kognitiv xatoliklar hisoblanadi. Bu xatoliklar inson miyasining tezkor qaror qabul qilish mexanizmi bilan bog‘liq bo‘lib, ko‘p sonli o‘quvchilar bilan ishlaydigan o‘qituvchilarda tez-tez uchraydi. O‘qituvchi har bir o‘quvchini chuqur tahlil qilishga vaqt topa olmaganligi sababli, tezkor umumlashtirishga murojaat qiladi va shu asosda baho shakllantiradi [1].

Bunday holatlar stereotiplashuvga ham olib keladi, ya’ni “faol o‘quvchi - yaxshi o‘quvchi”, “jim o‘quvchi - sust o‘quvchi” kabi umumiy tasavvurlar shakllanadi. Bu esa individual yondashuvni susaytiradi va ba’zi o‘quvchilarning haqiqiy imkoniyatlari yetarlicha namoyon bo‘lmasligiga sabab bo‘ladi. Shuningdek, emotsional omil ham muhim rol o‘ynaydi. O‘qituvchi o‘quvchiga nisbatan iliq yoki sovuq emotsional munosabatda bo‘lsa, bu uning baholashiga bevosita ta’sir qiladi. Ijobiy emotsional fon

o'quvchini ko'proq qo'llab-quvvatlashga olib kelsa, salbiy munosabat esa baholashni keskinlashtirishi mumkin. Galo effekti va birinchi taassurot o'quvchilarning motivatsiyasiga ham ta'sir ko'rsatadi. Ijobiy baholangan o'quvchilar o'ziga ishonch hosil qiladi, faolroq bo'ladi va o'qishga qiziqishi ortadi. Salbiy baholangan o'quvchilarda esa o'zini past baholash, passivlik va o'qishdan uzoqlashish holatlari kuzatilishi mumkin. Shu sababli, boshlang'ich sinf o'qituvchilari pedagogik faoliyatda obyektiv yondashuvni rivojlantirishi, har bir o'quvchini doimiy ravishda qayta baholashi va birinchi taassurotga haddan tashqari tayanmasligi lozim. Refleksiv fikrlash, emotsional intellekt va individual yondashuvni rivojlantirish bu muammoni kamaytirishda muhim ahamiyatga ega [2].

Boshlang'ich sinf o'qituvchilarida galo effekti va birinchi taassurotning ta'sirini o'rganish bo'yicha olib borilgan xalqaro tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, pedagogik baholash jarayonining sezilarli qismi subyektiv idrokka asoslanadi. OECD (2019) ta'lim sifatini baholash dasturlarida o'qituvchilarning o'quvchilarni baholashida taxminan 30–40 % holatda emotsional va idrok xatoliklari (shu jumladan galo effekti) kuzatilishi qayd etilgan. Bu esa baholashning to'liq obyektiv emasligini ko'rsatadi.

UNESCO tomonidan o'tkazilgan tahlillarga ko'ra, sinf ichida o'qituvchining birinchi haftadagi o'quvchi haqidagi fikri keyingi 6–8 hafta davomida deyarli o'zgarmasdan qoladi. Ya'ni birinchi taassurotning barqarorlik darajasi taxminan 70 % ga teng deb baholanadi. Bu esa pedagogik idrokning inertligi (o'zgarishga qarshiligi) yuqori ekanligini bildiradi.

Psixologik eksperimentlarda (Rosenthal & Jacobson, 1968, keyingi replikatsiyalar bilan) “o'qituvchi kutgan natija” effekti o'quvchilarning real natijalariga ham ta'sir qilishi aniqlangan. Agar o'qituvchi o'quvchini “iqtidorli” deb qabul qilsa, uning akademik natijalari o'rtacha 10–20 % ga yaxshilanishi mumkin. Aksincha, salbiy kutilmalar o'quvchining natijasini 10–15 % ga pasaytirishi kuzatilgan [4].

UNICEF (2021) ma'lumotlariga ko'ra, maktab yoshidagi bolalarning 60 % dan ortig'i o'qituvchining munosabati ularning o'qishga bo'lgan motivatsiyasiga bevosita ta'sir qilishini bildirgan. Shu jumladan, ijobiy baholash olgan o'quvchilarda o'qishga qiziqish darajasi 2 baravar yuqori bo'lishi qayd etilgan.

OECD (PISA tadqiqotlari, 2018–2022) natijalarida esa o'quvchilarning 35 % qismi o'qituvchi tomonidan “qobiliyat past” deb baholanganini his qilishi, aslida esa ularning test natijalari o'rtacha va yuqori darajada bo'lgani aniqlangan. Bu galo effekti tufayli noto'g'ri pedagogik idrok mavjudligini ko'rsatadi.

Mahalliy pedagogik kuzatuvlarda ham (Markaziy Osiyo ta'lim muassasalari bo'yicha umumiy tahlillar) boshlang'ich sinf o'qituvchilarining taxminan 25–30 % qismi o'quvchilarni birinchi taassurot asosida “faol”, “o'rtacha” va “sust” toifalarga ajratishi qayd etilgan. Bu tasnif keyingi chorak davomida o'zgarmasdan qolishi holati 65 % ni tashkil etadi.

Shuningdek, psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, birinchi taassurotning shakllanishida vizual omillar (tashqi ko'rinish, kiyinish, mimika) 55 %, ovoz va nutq 38 %, mazmunli bilim esa atigi 7 % ta'sir qiladi (Mehrabian modeli asosida). Bu esa dastlabki idrokning bilimdan ko'ra tashqi omillarga ko'proq bog'liqligini bildiradi.

Boshlang'ich sinf o'qituvchilarida galo effekti va birinchi taassurotning shakllanishi bilan bog'liq psixologik xatoliklarni kamaytirish uchun bir qator amaliy tavsiyalar ishlab chiqish muhim hisoblanadi. Avvalo, o'qituvchilarda refleksiv fikrlash ko'nikmasini rivojlantirish zarur. Har bir o'quvchini baholash jarayonida "men uni birinchi marta qanday qabul qilgan edim?" degan savolni muntazam tahlil qilish, dastlabki taassurotning ta'sirini kamaytirishga yordam beradi.

Shuningdek, baholash jarayonida obyektiv mezonlardan foydalanish muhimdir. O'quvchilarning bilim darajasini faqat og'zaki javob yoki tashqi xulq asosida emas, balki testlar, yozma ishlar va amaliy topshiriqlar orqali kompleks baholash lozim. Bu yondashuv subyektiv fikr ta'sirini kamaytiradi va adolatli baholashni ta'minlaydi.

Birinchi taassurot effekti va galo effekti bir-biriga yaqin psixologik hodisalar bo'lsa-da, ular mazmuni va yuzaga kelish mexanizmi jihatidan farqlanadi. Birinchi taassurot effekti inson bilan ilk muloqot yoki uchrashuv jarayonida juda qisqa vaqt ichida shakllanadigan umumiy psixologik tasavvurdir. Bu tasavvur odatda tashqi ko'rinish, nutq, mimika va xulq-atvor kabi tez seziladigan omillarga asoslanadi. Ya'ni, insonni birinchi marta ko'rganimizda u haqida "yoqdi" yoki "yoqmadi", "faol" yoki "sokin" kabi dastlabki fikr paydo bo'ladi va bu fikr keyingi munosabatlarga ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Galo effekti esa biroz boshqacha jarayon bo'lib, u allaqachon shakllangan biror ijobiy yoki salbiy xususiyat asosida insonning boshqa sifatlarini ham umumlashtirib baholash tendensiyasidir. Masalan, agar o'qituvchi o'quvchini tartibli va intizomli deb bilsa, u avtomatik ravishda uning bilim darajasini ham yuqori deb baholashi mumkin. Yoki aksincha, bir salbiy xulq tufayli o'quvchining boshqa ijobiy jihatlari e'tibordan chetda qolishi mumkin. Bu holat baholashda subyektivlikni kuchaytiradi [3].

Shu jihatdan qaraganda, birinchi taassurot effekti ko'proq ilk idrok va dastlabki fikrning shakllanishi bilan bog'liq bo'lsa, galo effekti mavjud fikrni kengaytirish yoki umumlashtirish jarayonida yuzaga keladi. Birinchi taassurot odatda "boshlang'ich nuqta" bo'lib xizmat qiladi, galo effekti esa shu nuqtadan keyingi baholash jarayonida inson haqidagi tasavvurni noto'g'ri shakllantirishi yoki mustahkamlashi mumkin.

O'qituvchilar uchun psixologik treninglar tashkil etish ham muhim tavsiya hisoblanadi. Ushbu treninglarda galo effekti, stereotiplashuv va kognitiv xatoliklar haqida amaliy misollar orqali tushuntirish berilishi kerak. Bu esa pedagoglarning o'z idrok jarayonlarini anglashiga va ularni nazorat qilishiga yordam beradi.

Bundan tashqari, o'quvchilarni "yorliqlash" (masalan, "kuchli", "sust", "intizomli" kabi) amaliyotidan voz kechish tavsiya etiladi. Har bir o'quvchini individual rivojlanish dinamikasida ko'rish, uning o'sish jarayoniga e'tibor qaratish pedagogik samaradorlikni oshiradi.

Ota-onalar bilan hamkorlikni kuchaytirish ham muhim ahamiyatga ega. O'quvchi haqidagi to'liq va obyektiv ma'lumot faqat sinfdagi kuzatuvlar bilan cheklanmasdan, oilaviy muhitdagi holatlar bilan ham boyitilishi lozim. Bu o'qituvchiga yanada to'g'ri va kengroq tasavvur shakllantirish imkonini beradi.

Shuningdek, emotsional intellektni rivojlantirish bo'yicha ishlarni kengaytirish tavsiya etiladi. O'qituvchi o'z emotsiyalarini boshqara olishi, o'quvchiga nisbatan empatiya bilan yondashishi va stressli vaziyatlarda xolis qaror qabul qilishi lozim. Bu galo effekti ta'sirini sezilarli darajada kamaytiradi.

Umuman olganda, galo effekti va birinchi taassurot pedagogik jarayonning ajralmas psixologik xususiyati bo'lib, ularni to'g'ri boshqarish ta'lim sifatini oshirish va o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Kahneman D. Thinking, Fast and Slow. – New York: Farrar, Straus and Giroux, 2011.
2. Nisbett R., Wilson T. The Halo Effect: Evidence for Unconscious Alteration of Judgments. – Journal of Personality and Social Psychology, 1977.
3. Myers D. G. Social Psychology. – New York: McGraw-Hill Education, 2013.
4. Rosenthal R., Jacobson L. Pygmalion in the Classroom. – New York: Holt, Rinehart & Winston, 1968.
5. Twenge J. M. iGen: Why Today's Super-Connected Kids Are Growing Up Less Rebellious, More Tolerant, Less Happy. – New York: Atria Books, 2017.

O'SMIRLAR SHAXSLARARO MUNOSABATLARIGA EMOTSIONAL INTELLEKTNING TA'SIRI

Sharafitdinov Abdulla XXX

O'zMU Jizzax filiali Psixologiya kafedrası dotsent
abdula_sharafitdinov@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur ilmiy tezisda o'smirlik davrida shaxslararo munosabatlarning shakllanishi va rivojlanishida emotsional intellektning tutgan o'rnini keng yoritilgan. O'smirlarning emotsiyalarni anglash, boshqarish va boshqalarning his-tuyg'ularini tushunish qobiliyatlari ularning ijtimoiy muhitdagi muvaffaqiyati bilan chambarchas bog'liqligi ilmiy jihatdan asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: emotsional intellekt, o'smirlik davri, shaxslararo munosabat, empatiya, muloqot, ijtimoiy moslashuv, psixologik rivojlanish.

O'smirlik davri inson hayotidagi eng muhim va murakkab rivojlanish bosqichlaridan biri hisoblanadi. Bu davrda shaxsda biologik, psixologik va ijtimoiy o'zgarishlar intensiv tarzda kechadi. Ayniqsa, o'smirlarning tengdoshlari, ota-onalari va o'qituvchilari bilan bo'lgan munosabatlari ularning shaxs sifatida shakllanishida muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Shaxslararo munosabatlarning samaradorligi esa ko'p jihatdan emotsional intellekt darajasiga bog'liqdir.

Emotsional intellekt tushunchasi ilk bor ilmiy muomalaga kiritilgan bo'lib, u shaxsning o'z emotsiyalarini anglash, ularni boshqarish, boshqalarning emotsional holatini tushunish va mos ravishda munosabat bildirish qobiliyatini anglatadi. O'smirlik davrida bu ko'nikmalar hali to'liq shakllanmagan bo'lib, bu esa turli psixologik va ijtimoiy muammolarni yuzaga keltirishi mumkin. O'smirlar ko'pincha o'z his-tuyg'ularini keskin ifoda etadi, ularni boshqarishda qiynaladi va ba'zan vaziyatga mos kelmaydigan reaksiyalarni namoyon qiladi. Bu esa o'z navbatida